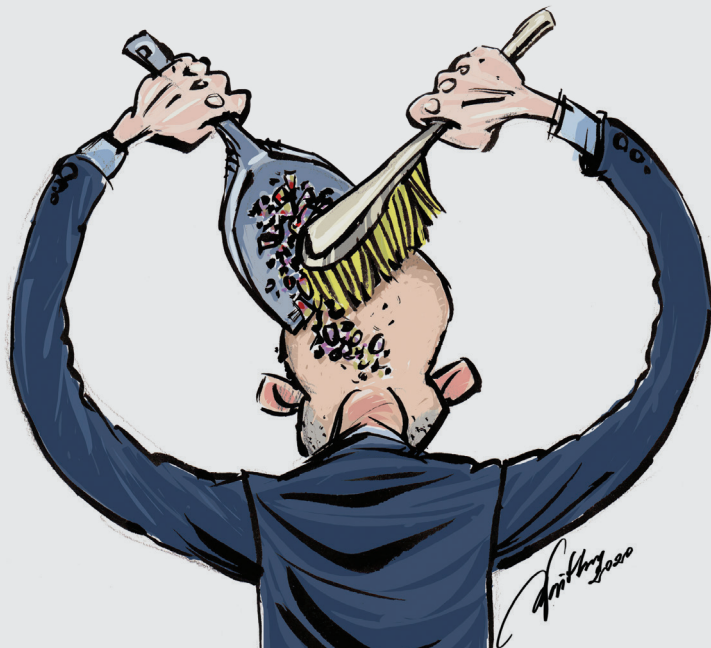

Ričardas Savukynas

Kaip nugalėti propagandą

Trumpa mąstymo klaidų
apžvalga

LIETUVOS KARIUOMENĖ

Ričardas Savukynas

Kaip nugalėti propagandą

Trumpa mąstymo klaidų
apžvalga

2020 m., Vilnius

TURINYS

Propaganda ir psichologija	5	Mąstymo klaida Nr. 3 – minčių filtras (mentalinis filtras)	15
Kognityvinės elgesio terapijos (KET) pagrindai	6	Klaidos pavyzdžiai	16
Kaip veikia mąstymo klaidos	7	Klaidos taisymas	17
Kuo skiriasi mąstymo klaidos nuo logikos klaidų	8	Mąstymo klaida Nr. 4 – pozityvo diskvalifikavimas, arba gerų dalykų nuvertinimas	18
Mąstymo klaida Nr. 1 – viskas arba nieko / juoda arba balta	9	Klaidos pavyzdžiai	19
Klaidos pavyzdžiai	10	Klaidos taisymas	20
Klaidos taisymas	11	Mąstymo klaida Nr. 5 – minčių skaitymas	22
Mąstymo klaida Nr. 2 – perteklinis apibendrinimas (centralizacija, arba absoliutinimas)	12	Klaidos pavyzdžiai	23
Klaidos pavyzdžiai	13	Klaidos taisymas	24
Klaidos taisymas	14		

Mąstymo klaida Nr. 6 – ateities pranašavimas	25	Mąstymo klaida Nr. 10 – privalėjimai	38
Klaidos pavyzdžiai	26	Klaidos pavyzdžiai	39
Klaidos taisymas	27	Klaidos taisymas	40
Mąstymo klaida Nr. 7 – magnifikavimas, arba išdidinimas	28	Mąstymo klaida Nr. 11 – etiketės	41
Klaidos pavyzdžiai	29	Klaidos pavyzdžiai	42
Klaidos taisymas	30	Klaidos taisymas	42
Mąstymo klaida Nr. 8 – minimizavimas, arba sumažinimas	31	Mąstymo klaida Nr. 12 – personalizavimas	44
Klaidos pavyzdžiai	32	Klaidos pavyzdžiai	45
Klaidos taisymas	32	Klaidos taisymas	46
Mąstymo klaida Nr. 9 – emocinis vertinimas	34	Bendrai daug apimanti klaida – melas	47
Klaidos pavyzdžiai	35	Žmonių pažeidžiamumas	48
Klaidos taisymas	36	Apsauga nuo pažeidžiamumo	49
		Trumpa mąstymo klaidų santrauka	51

Propaganda ir psichologija

Propaganda yra tyčinis realybės iškraipymas, kuris visada reiškia vieną dalyką: vietoje tikrojo pasaulio vaizdo mes susidarome iškreiptą, netikrą, melagingą.

Savo esme propaganda yra melas. Jei bandysime išsiaiškinti, kas yra melas ir kaip jis veikia, tai suprasime, kad melas yra ne kas kita, o klaidingas mąstymas.

Yra įvairių logikos klaidų, kai kurie autoriai suskaičiuoja dešimtis. Dalis klaidų išsiskiria viena savybe: jos įstringa žmonių galvose ir sukelia įvairių suvokimo problemų. Tokias klaidas galima pavadinti ne šiaip logikos klaidomis, o mąstymo klaidomis, nes jos sutrikdo esminį mūsų gebėjimą – gebėjimą suvokti realybę.

Nagrinėjant didžiulius Kremliaus propagandos srautus, pastebėtas vienas fenomenas: propagandiniuose straipsniuose visada galima rasti informacijos, provokuojančios mąstymo klaidas. Išnagrinęjus tokius propagandinius straipsnius ir identifikavus juose esančias klaidas, iš tokių straipsnių telieka šnipštas.

Panašu, kad Kremliaus propaganda ne šiaip sau kiša tas klaidas į savo straipsnius ar TV laidas. Propagandos kūrėjai taip elgiasi aiškiai suprasdami, kad būtent tokios mąstymo klaidos žmones itin lengvai paveikia ir apgauna. Taigi, mąstymo klaidos gali būti subtilios ir nepastebimos. Tokios, kurios gadina gyvenimą ir be propagandos. Tačiau propaganda mąstymo klaidas visada tyčia stengiasi *įkalti į galvas*.

Vadinasi, jei norime efektyviai kovoti su propaganda, turime įgyti įgūdžių, leidžiančių taisyti mąstymo klaidas. Turime išmokti tų dalykų, kurie leidžia mums pasijusti laimingesniems.

Kognityvinės elgesio terapijos pagrindai

Kognityvinės psichologijos kūrėjas Aronas Bekas (*Aaron Beck*) pastebėjo, kad laimingų ir nelaimingų žmonių mąstymas labai skiriasi. Skiriasi ne tik atskirų dalykų vertinimai, bet ir jų naudojami kasdieniai mąstymo būdai.

Pavyzdžiui, nelaimingi žmonės tikisi, kad ateityje bus blogai, o laimingi tikisi, kad ateityje bus gerai. Nelaimingi žmonės pasaulį vertina kaip priešišką, o laimingi – kaip draugišką. Nelaimingieji net ir save vertina kaip niekam tikusius, o laimingi į save žiūri teigiamai.

Nagrinėjant tokius vertinimus ir bandant suprasti, kiek jie neatitinka realybės, visada paaiškėja, kad optimistai yra realistai, nes jie realybę vertina gana objektyviai, o štai pesimistai, tikėdamiesi daug prastesnių dalykų, nei vertėtų, nuo realybės nuklysta gana smarkiai.

Pastebėta, kad dėl tam tikrų mąstymo klaidų žmonės jaučiasi nelaimingi. Mokėjimas mąstyti realistiškai lemia gerokai laimingesnę jauseną. Realybėje yra daug gėrio, bet jeigu mes nemokame jo priimti, pripažinti, tai ir jaučiamės nelaimingi. Pripažinti ir priimti gėrį trukdo mąstymo klaidos. Jei jos netrukdytų, būtumėme daug laimingesni. Taigi, jei norime būti laimingesni ir atsparesni propagandai, turime išmokti atpažinti mąstymo klaidas, suprasti, kaip jos veikia, ir vengti tokių klaidų.

Galima sakyti, kad propagandos kūrėjai tikslingai bando žmonėms sukelti psichikos sutrikimų. Psichoterapijos metodai padeda tuos sutrikimus pašalinti.

Kaip veikia mąstymo klaidos

Pasaulį mes suvokiame taip: gauname informaciją apie įvykius, ją apmąstome ir tada reaguojame. Jei, apmąstant informaciją, įsivelia klaidų, mūsų reakcijos ir jausmai gali nebeatitikti realybės. Ateities pranašavimas („aš niekada nieko nepasieksiu“) minčių skaitymas („aplinkiniai manęs nekenčia“) ir absoliutinimas („visa valdžia yra vagys“) yra tipinės mąstymo klaidos, dėl kurių pasaulis gali atrodyti bjaurus.

Propagandos kūrėjai visada stengiasi išnaudoti esamas ir pateikti naujų klaidų. Mūsų mąstymas nėra tobulas, todėl propaganda mes patikime net ir žinodami jos sudarymo taisykles.

Mąstymo klaidos mūsų gyvenimą veikia taip:

- sužinoję naują informaciją, imame apie tai mąstyti;
- galvodami padarome kokią nors mąstymo klaidą (ją mums tyčia pakiša propaganda);
- dėl mąstymo klaidos jaučiame nepasitenkinimą, pyktį, baimę, beviltiškumą, neigiamai žiūrime į pasaulį ir panašiai.

Kaip matote, propaganda, pakišdama mums įvairių mąstymo klaidų, tyčia siekia sukelti nemalonius jausmus.

Būtina mokytis atpažinti šias klaidas ir stengtis kuo objektyviau vertinti pasaulį.

Kuo skiriasi mąstymo klaidos nuo logikos klaidų

Daugelis mąstymo klaidų labai artimos logikos klaidoms. Jos iš dalies sutampa, tačiau yra ir specialių savybių: mąstymo klaidos ne šiaip klaidina, o sugeba įstrigti mūsų galvose, iškreipdamos patį pasaulio suvokimą.

Esminiai mąstymo ir logikos klaidų skirtumai:

- mąstymo klaidos sukuria neteisingus vertinimus, pagal kuriuos mes klaidingai nusprendžiame, ką ir kaip jausti;
- logikos klaidos sukuria neteisingus priežasčių ir pasekmių ryšius, dėl kurių mes darome klaidingas išvadas.

Maštymo klaida Nr. 1 –

VISKAS ARBA NIEKO / JUODA ARBA BALTA

Šios klaidos esmė – liguistas perfekcionizmas ir tobulumo siekimas. Jeigu kas nors nepavyko, atrodo, kad nepavyko viskas.

Klaida čia akivaizdi – dažniausiai dėl smulkios nesėkmės katastrofa neįvyksta.

Klaidos pavyzdžiai

- „Egzamine padariau vieną klaidą – susimoviau“;
- „Gavau devintuką iš geografijos – aš beviltiškas“;
- „Vyras nepadovanojo gėlių – jis manęs nemylė“;
- „Lietuva nėra pirmoji ES pagal augimą, nes yra antra po Estijos – mes esame atsilikėliai“;
- „Vakar ligoninėje numirė avarijoje sužalotas žmogus – mūsų ligoninės yra labai prastos“;
- „Politikas padarė vieną sprendimą, su kuriuo nesutinku, – politikas nesugeba priimti sprendimų“;
- „Lietuva turi vieną ar kitą problemą – ji yra žlugusi valstybė“;
- „Lietuvoje yra korumpuotų valdininkų – korupcija yra visiškai nepajudinama, viskas tik už kyšius“;
- „Yra žmonių, kurie skundžiasi, jog blogai gyvena, vadinas, Lietuvoje nieko gero“.

Šios klaidos esmė: jei kažkas yra negerai, nesvarbu, kiek tai reikšminga visumai, sakoma, kad viskas žlugo, viskas yra blogai. Kitaip tariant, klaidos darytojas iškelia neįmanomą sąlygą – viskas turi būti tobula, o jei kažkas ne taip, tai viskas blogai.

Klaidos taisymas

Taisant šią klaidą, labai svarbu suprasti, kad daugybė dalykų yra geri. Pvz.:

- atsakyta į daugumą egzaminų klausimų;
- devintukas yra labai geras pažymys;
- vyras darė daug kitų gerų dalykų;
- Lietuva yra viena iš greičiausiai augančių ES šalių;
- gydytojai išgelbsti daugybę gyvybių;
- politikai padaro daug gerų darbų, o klysti žmogiška;
- Lietuva yra viena iš kelių dešimčių sėkmingiausių ir turtingiausių pasaulio valstybių;
- korumpuoti valdininkai pagaunami ir jų yra mažuma;
- netgi blogai gyvenantiems žmonėms nutinka daug gerų dalykų, apskritai gėrio yra daugiau nei blogio.

Viskas arba nieko klaida neretai užmaskuojama iš pasakojimo pašalinus bet kokią užuominą į tai, kas būna gera. Pvz., apie kokią nors nelaimę pasakojama taip, lyg tokios nelaimės vyktų nuolat:

- „Ligoninėje gydytojai padarė klaidą, jie niekam tikę, Lietuvoje neegzistuoja sveikatos apsauga“ (užmirštama, kad gydytojai išgelbsti tūkstančius gyvybių);
- „Lietuvos kariškis padarė avariją, kariuomenė niekam tikusi, ten tokie lepšiai, kad jiems net pagalių negalima duoti“ (užmirštama, kad kariai išties puikiai parengti);
- „Policija nesučiupo vagies, ji niekam tikusi, ji pati nusikaltėlius slepia“ (užmirštama, kad policija sugauna daugybę nusikaltėlių).

Maštymo klaida Nr. 2 –

PERTEKLINIS APIBENDRINIMAS (CENTRALIZACIJA, ARBA ABSOLIUTINIMAS)

Šios klaidos esmė – neteisingas paskiro atvejo apibendrinimas.

Klaidos pavyzdžiai

- „Gavau dvejetą – esu dvejetukininkas ir nevykėlis“;
- „Vyras pamiršo man paskambinti – aš jam nerūpiu“;
- „Pagavo kyšininką, buvusį valdžioje, – visa valdžia kyšininkai!“;
- „Tas žmogus su manimi buvo nemandagus – visi manęs nenkenčia“;
- „Pokario metais banditai kažką nužudė – partizanai žudydavo nekaltus žmones“;
- „Laikraštyje parašyta, kad kažkur iš bado mirė pensininkas, vadinasi, visi pensininkai masiškai miršta iš bado“;
- „Lietuvoje yra benamių ir elgetų – Lietuva yra elgetų šalis“;
- „Per mokymus susižeidė kareivis – ten masiškai luošina kareivius“;
- „Apvogė kaimyno butą – Lietuvoje vyksta masinės vagystės“.

Visa situacija suvokiama remiantis pavieniu neigiamu atveju. Viena paskira blogybė tampa pagrindu neigiamam pasaulio suvokimui.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, svarbu suprasti, kad pertekliniai apibendrinimai yra neobjektyvūs:

- keli dvejetai dar nereiškia, kad esi dvejetukininkas, jei tik dauguma pažymių kitokie;
- vyras gali pamiršti paskambinti, bet tai nereiškia, kad tu jam nerūpi;
- pagavo kyšininką, vadinasi, su kyšininkais kovojama ir dabar vienu kyšininku mažiau;
- kartais būna nemandagių žmonių, bet tai nereiškia, kad visi tavęs nekenčia, – nemandagūs žmonės grubiai elgiasi su dauguma kitų žmonių;
- po karo visada atsiranda ir plėšikų, ir banditų (ir NKVD dalinių, apsimitančių partizanais), bet nereikia jų tapatinti su partizanais;
- būna labai liūdnujų atvejų, bet nereiškia, kad visi pensininkai miršta iš bado;
- benamių ir elgetų Lietuvoje yra labai mažai, Lietuva nėra nei benamių, nei elgetų šalis;
- per mokymus kartais susižeidžiama, bet ir namuose žmonės paslysta ir susilaužo koją;
- net jei apvogė jūsų kaimyną, nereiškia, kad vagystės yra masinės.

Mąstymo klaida Nr. 3 –

MINČIŲ FILTRAS (MENTALINIS FILTRAS)

Šios klaidos esmė: iš mąstymo ar diskusijos pasiimama viskas, kas nepatogu, netinka, verčia matyti kitokį pasaulio vaizdą. Atrodo, kad kai kurių dalykų žmogus apskritai nemato. Paprastai pašalinami geri dalykai, nors kartais tokiu būdu gali būti pašalinamas ir negatyvas.

Klaidos pavyzdžiai

- „Valdžia tik vagia ir nieko gero nepadaro“;
- „Gdytojai tik kyšius ima ir nieko negydo“;
- „Rusija niekada nieko nėra užpuolusi, neskleiskite propagandos!“;
- „Tarybiniais laikais niekas žmonių nepersekiojo ir į kalėjimus nesodino“;
- „Mano gyvenime niekada nėra buvę nieko gero“;
- „Mano vyras manęs niekada nei į restoraną nusiveda, nei gėlių padovanoja, išvis apie mane negalvoja“;
- „Aš nieko nesugebu išmokti“.

Šios klaidos esmė: pateikiama tik tai, ką norima pateikti, o viskas, kas prieštarauja, ignoruojama.

Mentalinis filtras tiesiog pašalina viską, kas trukdo iškreiptam, realybės neatitinkančiam pasaulio vaizdavimui. Kai visi prieštaravimai pašalinami ir nelieka neatitikimų, absurdiškas realybės atpasakojimas ima atrodyti tikroviškas.

Mentalinis filtras itin ryškus propagandoje. Jos kūrėjai neįvardija to, kas jiems prieštarautų. Taigi, mentalinis filtras suveikia praktiškai kiekviename propagandiniame pranešime.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, svarbu suprasti, kad tam tikrų dalykų pašalinimas trukdo pamatyti tikrovę:

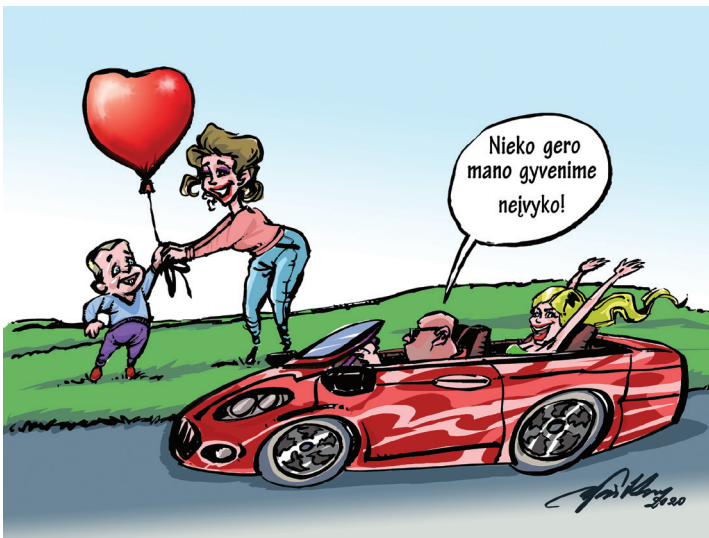
- gal kažkas valdžioje ir vagia, bet dar nėra buvę tokios valdžios, kuri nedarytų ir naudingų darbų;
- absoliuti dauguma gydytojų neima kyšių, gydytojai gydo ir pagydo;
- Rusija per paskutinį šimtmetį yra užpuolusi dešimtis valstybių, net per paskutinį ketvirtį amžiaus užpuolė kelias valstybes;
- sovietinės okupacijos laikais ir persekiojo, ir į kalėjimus sodino – visiems reikėjo saugotis, bet kai kurie žmonės sugeba tai pamiršti;
- kiekvieno žmogaus gyvenime yra buvę gerų dalykų, tik reikia juos prisiminti;
- vyras gal ir gėlių padovanoja, ir į restoraną nusiveda, bet gal tiesiog tai buvo ne vakar;
- kiekvienas sugeba ko nors išmokti, jeigu tik mokosi.

Maštymo klaida Nr. 4 –

POZITYVO DISKVALIFIKAVIMAS, ARBA GERŲ DALYKŲ NUVERTINIMAS

Šios klaidos esmė: geri dalykai pavadinami nesvarbiais, nieko nereiškiančiais ar sumenkinami kitais būdais.

Viskas, kas gali būti gera ir teigiama, tiesiog neigiama. Geri dalykai paneigiami įvairiais būdais.

Klaidos pavyzdžiai

- „Visi geri mano pažymiai nieko nereiškia, nes turiu ir blogų pažymių“;
- „Jei Rusija puls, nieko nereikš tie jūsų *bokseriai* ir nauji šarvuočiai“;
- „Nieko nereiškia, kad aš turiu daug draugų, jie visi netikri“;
- „Lietuva, žlugus SSRS, nieko gero nepasiekė, tie lazeriai ar vaistai nieko nereiškia“;
- „Lietuva turi moderniausią mobilųjį ryšį pasaulyje? Nenusišnekėkite“;
- „Atlyginimai padidėjo, bet kas iš to, jeigu ir kainos išaugo“;
- „Atsidarė dar vienas prekybos tinklas Lietuvoje, ir kas iš to, kainos taip ir liko aukštos“;
- „Lietuva yra viena iš kelių geriausių internetą pasaulyje turinčių šalių? Ir kas iš to jūsų interneto?“;
- „Kam ta jūsų demokratija, niekam jos nereikia“;
- „Aš tikėjaisi kažko ypatingo, o čia niekai kažkokie“.

Šios klaidos esmė: argumentų, rodančių, kad yra ir gerų dalykų, neigimas, sumenkinimas.

Svarbu neužmiršti, kad tas neigimas būna principinis, bet ne racionalus. Todėl pozityvo diskvalifikavimą dažnai būna nesunku dekonstruoti, parodyti, kad jis klaidingas.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad neigiami ar nuvertinami dalykai, kurių nuvertinti nereikėtų:

- nors ir turi blogų pažymių, geri pažymiai irgi daug ką reiškia ir nereikia to neigti;
- pėstininkų kovos mašinos „Boxer“ / „Vilkas“ yra bene moderniausi pasaulio šarvuočiai, jie tikrai yra labai naudingi;
- draugai yra svarbūs, tiesiog kartais į tikrus draugus neatkreipi dėmesio, todėl ir atrodo, kad jų nėra;
- žlugus SSRS, Lietuva pasiekė labai daug – vietoje labai senų gamyklų pastatyta daug naujų, o modernių vaistų, lazerių, mikropluošto, medicinos priemonių, mikroelektronikos gamyboje esame tarp pirmaujančių pasaulio šalių;
- Lietuva yra viena iš kelių pasaulio valstybių, turinčių moderniausių mobilųjų ryšį;
- atlyginimai vidutiniškai auga greičiau nei kainos. Nėgana to, kai kurių segmentų kainos per paskutinius porą dešimtmečių drastiškai krito, pvz., elektronikos prekių;
- kai atsiradė naujas prekybos tinklas, kainos nukrito gana smarkiai;
- Lietuva turi vieną sparčiausių pasaulyje internetų ir itin išvystytą mobilųjį internetą, todėl mūsų šalyje steigiasi daug užsienio įmonių filialų, kuriamos darbo vietos, investuojami ir uždirbami pinigai. Labiausiai skirtumą pajuntame būdami užsienyje. Kai kuriose šalyse, pvz., Vokietijoje, internetas kartais toks lėtas, kad juo naudotis tiesiog neįmanoma;

- demokratija – tokia santvarka, kai niekas negali tavęs pasodinti į kalėjimą ir ten mirtinai nukankinti vien už pasisakymą prieš valdžią. Akivaizdu, kodėl reikia demokratijos;
- kai galvoje susikuri ypatingą vaizdinį, vėliau labai lengva paneigti net ir gerus dalykus, nes jie to vaizdinio neatitinka.

Maštymo klaida Nr. 5 –

MINČIŲ SKAITYMAS

Ši klaida yra viena iš dviejų peršokimo prie išvadų klaidų. Tokiais atvejais be jokio pagrindimo žinoma apie ką nors, ko išties gal ir nėra. Kita peršokimo prie išvadų klaida yra ateities pranašavimas. Abiejų klaidų atvejais žmonės daro išvadas remdamiesi neaiškiomis prielaidomis.

Minčių skaitymo esmė: žmogus yra įsitikinęs, jog žino, ką kitas žmogus galvoja. Nepriklausomai nuo to, ką žmogus begalvotų ar besakytų, minčių skaitytojas visada žino geriau ir paprastai net neabejoja savo fantazijomis. Minčių skaitymo klaida yra viena iš sunkiausiai taisomų klaidų, nes kalbant su minčių skaitytoju, jis visada geriau žino, ką galvoji, ką sakai ir turi omenyje. Minčių skaitytojai negirdi prieštaravimų.

Aš žinau, manęs visi nekenčia!

Klaidos pavyzdžiai

- „Manęs tie žmonės nekenčia, aš tą gerai žinau“;
- „Valdžia nori visus mus išnaikinti, padaryti tik blogiau“;
- „Mano viršininkas nori mane atleisti iš darbo, jis šiandien su manimi net nepasisveikino“;
- „Mokytoja manęs nekenčia, ji tik ieško progos parašyti blogą pažymį“;
- „Mano mergina / vaikinai manęs nemylė ir jau susirado kitą, man šiandien net nepaskambino“;
- „Tas politikas galvoja, kaip čia dar *komunizmo pridaryti*, o pas-kui ir lietuviškumą išvis uždrausti“;
- „Tu man aiškini visokius dalykus, galvoji, kad aš visiškai *dur-nius* ir nieko nesuprantu“;
- „Gali man neaiškinti, aš ir taip žinau, ką tu galvoji!“.

Šie pavyzdžiai paprasti, tačiau įvairiose diskusijose gali būti pakankamai sudėtingų minčių skaitymo teiginių, dažnai dar ir smarkiai užmaskuotų. Minčių skaitymo klaidos esmė yra įsitikinimas, jog žinai, ką galvoja kitas žmogus. Didžiausi šios klaidos keliami spąstai – disputas su išsigalvotu kitų žmonių kalbėjimu, taip dar labiau viską iškraipant. Rezultatas gali būti absurdiškai fantasmagoriškas. Tokios klaidos išvengti galime mokydamiesi klausytis kito žmogaus, bet tai sunkus darbas. Daugelis mieliau kalbasi su išsigalvotais pa-šnekovais, nes lengviau išgalvoti kitų žmonių mintis, nei išgirsti, ką sako kitas žmogus.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, svarbu atkreipti dėmesį į minčių skaitymo požymius. Jei tokių požymių yra, juos būtina reikia įvardyti:

- Kokie objektyvūs faktai rodo, kad kai kurie žmonės tavęs nenkenčia?
- Ar tikrai manote, kad valdžia turi žmonių išnaikinimo planą? Ar galite pasakyti, kur jį matėte?
- Ar yra kokių nors objektyvių faktų, dėl kurių tavo viršininkas nori tave atleisti iš darbo?
- Mokytojai paprastai nenori rašyti blogo pažymio. Gal jie siekia, kad daugiau pasimokytum, ir nori parašyti tau geresnį pažymį?
- Priešasčių, dėl kurių kažkas neskambina, gali būti daug. Kodėl tu sugalvojai, kad tavo vaikinai / mergina jau susirado kitą?
- Dažnai nėra jokių požymių, kad tam tikras politikas siekia uždrausti lietuviškumą ar propaguoja komunizmą, gali būti, kad tai tiesiog politinių oponentų propaganda.
- Jei kažkas tau aiškina kažkokius dalykus, tai negalvoja, jog esi kvailas, priešingai, galvoja, kad tu gebėsi juos suprasti.
- Jei atrodo, kad žinai, ką kitas žmogus galvoja, tai gal moki skaityti kitų žmonių mintis?

Mąstymo klaida Nr. 6 –

ATEITIES PRANAŠAVIMAS

Kaip ir minčių skaitymas, taip ir ateities pranašavimas savo esme yra peršokimas prie išvadų, kai nei iš šio, nei iš to, nesant jokio pagrindimo, padaromos išvados, kurios pateikiamos kaip faktas. Ateities pranašavimo klaidos esmė: pasakojama apie tai, kas esą bus, nors įrodymų nėra, o ir šiaip neaišku, kuo remiantis sugalvota tokia ateitis.

Klaidos pavyzdžiai

- „Vis vien į valdžią išrinks vagis, nėra prasmės eiti balsuoti“;
- „Nesidomiu politika, nes vis vien valdžioje buvo ir bus tik korupcija“;
- „Lietuva ruošiasi pirkti šarvuočių, žinoma, kad nurašytų senienų pripirks, nesąmonių visiškų“;
- „Nėra prasmės protestuoti, valdžia, nieko neklausydama, vis vien padarys, kaip nori“;
- „Nėra prasmės skųsti kyšininko STT, vis vien jo nesugaus“;
- „Nėra prasmės dalyvauti konkurse, laimėtojai jau ir taip aiškūs“;
- „Neisiu rašyti kontrolinio, nes vis vien gausiu dvejetą“;
- „Neieškosiu naujo darbo, nes ten manęs vis vien nepriims“.

Šios klaidos esmė yra ta, kad esą iš anksto žinoma, kaip bus ateityje, kokios bus pasekmės, nors išties nėra nei analizavimo, nei faktų. Tiesiog išsigalvota pranašystė.

Išvengti tokio ateities pranašavimo sunku – mes išties neretai remiamės ne logika ir racionalumu, o savo anksčiau matytų įvykių modeliais. Tokie modeliai dažnai būna apgaulingi, nes gali atrodyti panašūs į racionalią situacijos analizę.

Įdomu tai, kad tokiu atveju neretai priežastys tiesiog absurdiškai sumaišomos su pasekmėmis. Giliau pažvelgus, kartais galima suvokti, jog ateities pranašautojas tiesiog kalba nesąmones, darydamas dar ir daug logikos klaidų. Kai kurie nesupranta, kad:

- būtent todėl, jog per mažai žmonių balsuoja, į valdžią lengviau patenka vagys;

- kai nesidomi politika, tai negali sąmoningai pasirinkti, už ką balsuoti;
- jei neprotestuoja prieš valdžios daromas nesąmones, tai ji ir toliau taip elgiasi;
- jei neskundi kyšininko STT, tai STT ir nesužino, ką reikia pričiupti.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad teiginys yra apie ateitį, tačiau jis nepagrįstas:

- jei neisi balsuoti, tai nesutrukdysi vagims pakliūti valdžion;
- kai nesidomi politika, nedarai jokios įtakos tam, kad korupcija būtų išnaikinta;
- Lietuvos kariuomenė perka daug gerų ginklų, o pirkimai, kuriais įsigyjama netinkama prekė ar paslauga, dažniausiai yra išimtis;
- kai žmonės protestuoja prieš nesąmones, valdžia būna priversta reaguoti;
- kai įskundi kyšininką STT, jis būna pagaunamas ir nuteisiamas;
- netgi kai žinoma, jog konkurso rengėjas turi preferencijas, konkursą gali laimėti geresnis pasiūlymas;
- jei nerašysi kontrolinio, tai tada tikrai gausi vienetą ar dvejetą, jei eisi – gali būti, kad gausi daug geresnį pažymį;
- jei nieieškosi naujo darbo, tai ir nesužinosi, kad gali jį rasti.

Maštymo klaida Nr. 7 –

MAGNIFIKAVIMAS, ARBA IŠDIDINIMAS

Ši klaida yra viena iš dviejų dydžio iškraipymo klaidų. Iškraipomas dydis (svarba, reikšmingumas) ir viskas lengvai apverčiama aukštyne kojomis.

Magnifikavimo klaidos esmė: nesvarbūs dalykai padidinami ir pateikiami taip, lyg jie būtų esminiai, kritinės reikšmės. Magnifikavimas itin dažnai pasitaiko su kita dydžio iškraipymo klaida – minimizavimu.

Klaidos pavyzdžiai

- „Mokykloje gavau šešis, kas dabar bus, tai juk neigiamas pažymys“;
- „Į susitikimą pavėlavau tris minutes, *šakės*, tai jau katastrofa“;
- „Pienas pabrango septyniais centais, kaip dabar išgyvensiu?“;
- „Pagavo kyšininką Seime, *šakės*, ten visi kyšininkai, viskas, Lietuva žlugusi“;
- „Mano palaidinė susitėpė, ant jos dėmelė nuo kečupo, kaip j mane dabar žiūrės žmonės“;
- „Išsiskyriau su savo vaikinu / mergina, gyvenimas daugiau neturi prasmės, lieka tik numirti“;
- „Visa Lietuva masiškai protestuoja prieš tą ir aną“;
- „Seimo narių atlyginimams išleidžiamos milžiniškos sumos, jei juos sumažintume, daug sutaupytumėme“.

Šios klaidos esmė: bet kokios problemos labai smarkiai padidinamos. Mažos bėdos gali būti padidintos tiek, kad atrodys kaip katastrofa, o didelės – iki pasaulio pabaigos masto.

Klaidos taisymas

Taisant šią klaidą, labai svarbu iš naujo įvertinti problemos dydį:

- neigiamas pažymys nėra didelė bėda, o teigiamą pažymį vertinti kaip neigiamą yra nesąmonė;
- net daugelis perfekcionistų leidžia sau pavėluoti tris minutes, tokiu atveju jie tiesiog padėkoja, kad kitas žmogus palaukė;
- savo pinigais reikia rūpintis, kiekvienas centas yra svarbus, tačiau septyni centai nėra didelė problema;
- vienas kyšininkas iš 141 ar netgi 10 kyšininkų iš 141 nereiškia, kad valstybė yra žlugusi;
- nors dėl susitepusios palaidinės ir nemalonu, ypač jei dėmė neišsiskalbs, bet tai nepakeis kitų žmonių požiūrio į tave;
- skyrybos su artimais žmonėmis dažnai būna sunkios, bet gyvenimas turi prasmę, nuolat atsiranda naujų galimybių, tiesiog reikia palaukti ir vėl viskas bus gerai;
- gali būti, kad „visa Lietuva“ buvo 17 žmonių, susirinkusių į nediduką mitingą;
- vienas Lietuvos gyventojas vienam Seimo nariui išlaikyti sumoka maždaug dešimtadalį cento per mėnesį, tad apie kokias milžiniškas sumas mes kalbame?

Mąstymo klaida Nr. 8 –

MINIMIZAVIMAS, ARBA SUMAŽINIMAS

Tai antroji dydžio iškraipymo klaida šalia maksimizavimo. Naudojamos kartu, šios dvi klaidos leidžia daugelį dalykų tiesiog apversti aukštyn kojomis.

Minimizavimo klaidos esmė: pakankamai svarbūs dalykai sumažinami tiek, kad ima atrodyti nereikšmingi, nesvarbūs.

Klaidos pavyzdžiai

- „Na, gavau devintuką iš istorijos, bet tai nesvarbu, tai nieko nereiškia, aš vis vien nieko nemoku“;
- „Na ir kas, kad buvau jau keliuose pasimatymuose, tai nieko nereiškia, aš niekam neįdomus / neįdomi“;
- „Na, nusipirko Lietuva tuos PzH 2000 pabūklus, tai tik smulkmena, nieko jį nekeičia“;
- „Na ir kas, kad Lietuvoje atlyginimai porą kartų didesni nei Rusijoje, vis vien gyvename prastai“;
- „Kas iš to, kad dabar demokratija, žmonės darbo vis vien neranda, sovietmečiu visi darbą turėjo...“;
- „Na, nutiesė daug kelių, bet tai smulkmena“;
- „Istojo Lietuva į ES, ir ką, tai nieko nereiškia, Lietuvai tai nieko nedavė“;
- „Na, išvežė į Sibirą kažkiek buržujų, bet tai smulkmena, palyginti su dabartine emigracija“.

Šios klaidos esmė: net labai svarbūs dalykai gali būti sumažinami tiek, kad neberekštų nieko.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dydis nebūtų iškraipomas, – menamai nereikšmingi dalykai išties būna svarbūs:

- jei gauni teigiamų pažymių iš tam tikrų dalykų, vadinasi, sugebi kažką išmokti, ir tai pakankamai rimtas įrodymas;

- jei vaiktai į pasimatymus, vadinasi, esi kažkam įdomus / įdomi, ir tai yra pakankamai svarbu;
- PZH 2000 pabūklai, palyginti su Rusijos turimais, veikia daug tiksliau, porą kartų didesniu nuotoliu ir yra mobilesni, panašaus ginklo Rusija apskritai neturi;
- porą kartų didesni atlyginimai reiškia paprastą dalyką – netgi neturėdami daug gamtinių resursų, per porą dešimtmečių sugebėjome pasiekti labai daug;
- sovietmečiu bedarbiai būdavo įdarbinami per prievartą, nenorintys dirbti buvo sodinami į kalėjimą. Dabar gali susirasti darbą, jei tik nori dirbti. O jei nerandi – gauni pašalpą. Ir į kalėjimą niekas už tai, kad nedirbi, nesodina. Štai ką duoda demokratija;
- per paskutinius keliolika metų Lietuvoje buvo nutiesta tiek asfaltuotų kelių, kad anais laikais apie tiek net nebūtum pagalvojęs, ir tai reiškia, kad gali nuvažiuoti bet kur, o ne klimpti purve;
- Lietuvai įstojus į ES, atsivėrė didžiulės eksporto rinkos, ES investicijos lėmė, kad dabar esame tarp išsivysčiusių šalių, kitaip nei kai kurios šalys;
- į Sibirą bei kitus tolimus regionus buvo išvežta apie 300 tūkstančių žmonių, kas dešimtas. Tarp jų ir senukai, ir vaikai. Didžiulė dalis jų ten ir žuvo. Tai buvo smurtas ir žmonių naikinimas. Emigracija nėra smurtas ar naikinimas – tai kiekvieno žmogaus pasirinkimas. Jiems suteikiama galimybė rasti geresnį darbą ir geriau gyventi.

Mąstymo klaida Nr. 9 –

EMOCINIS VERTINIMAS

Ši klaida ypatinga, nes yra paremta ne šiaip mąstymo suklydimais, o mūsų natūraliomis emocinėmis reakcijomis, kurios kartais sugeba sutrikdyti mūsų mąstymą. Veikdama emociniame lygmenyje, ši klaida gali funkcionuoti su bet kuriomis kitomis klaidomis jas sustiprindama, tačiau gali veikti ir atskirai. Klaidos esmė: kai žmogus patiria stiprias emocijas, vertinimai pasikeičia, labai sustiprėja ar apskritai imami vertinti kiti dalykai. Emocijos gali kilti dėl objektyvių įvykių, prisigalvoji- mų ir dėl to, kad kažkas buvo paveiktas propagandos. Propagandos atveju, išprovokavus žmogaus emocijas, kišama iškreipta informacija ar melas, įprastai susipynę su kitomis mąstymo klaidomis. Kai žmogus patiria stiprias emocijas, jis nebegali logiškai mąstyti (tai visiškai natū- ralu – emocijos yra instinktyvios, skirtingai nuo logikos). Todėl kitos mąstymo klaidos suveikia labai stipriai, tiesiog nekontroliuojamai.

Klaidos pavyzdžiai

- „Aš esu nieko verta šiukšlė, nieko man neišeina, viskas blogai, šitas irgi blogai!“;
- „Visas pasaulis manęs nekenčia, viskas žlugę, niekada neturėsiu draugų!“;
- „Viskas beviltiška, ir ateityje nebus nieko gero, viskas bus tik blogiau!“;
- „Ta valdžia yra prakeikta, ją reikia sunaikinti, iššaudyti juos visus!“;
- „Tas politikas nori sunaikinti visą Lietuvą, jis tą ir aną padarė, jis yra totalus blogis!“;
- „Jonavoje NATO kariai išprievartavo neįgalią mažametę, jie yra visiškai atmatos!“;
- „Lietuvos kariai suvažinėjo vaiką, jie yra žudikai, vaikų žudikai!“;

Šios klaidos esmė: vertinimas, paremtas emocijomis, būna neadekvačiai stiprus ir netgi aprėpiantis visai nesusijusius dalykus. Stiprias emocijas patiriantis žmogus negali adekvačiai vertinti savo mąstymo ir realybės.

Propagandos skleidėjai labai dažnai stengiasi sukelti stiprią emociją, kad žmogus imtų emociškai vertinti tą propagandinę pranešimą, kuris jam siunčiamas. Taigi, jei kažkur perskaitysite šokiruojančią, emocijas keliančią naujieną, pagalvokite, ar kažkas nesistengia jums manipuliuoti.

Svarbu: emocijos būna skirstomos į pirmines ir antrines. Ir vienos, ir kitos yra tikros, bet pirminės yra tiesiogiai sukeltos įvykių, o antrinės – kilusios iš minčių, kurios savo ruožtu kilo dėl tam tikros priežasties. Paprastai emocinis vertinimas bent iš dalies būna paremtas antrinėmis emocijomis. Šios emocijos gana dažnai neatitinka situacijos, nes būna paremtos mūsų mintimis (ir mąstymo klaidomis), o ne realybe.

Klaidos taisymas

Taisant emocinio vertinimo klaidą, svarbu kurį laiką tiesiog pamiršti vertinamą situaciją, nes vėliau į tą pačią situaciją galėsite pažvelgti racionaliau. Vienas svarbiausių žingsnių yra tiesiog palaukti ir tada kritiškai iš naujo viską įvertinti. Labai svarbu suprasti, kad emocijos yra tikros – jos mums leidžia jaustis savimi. Bet emocijos, kad ir kokios tikros, sugeba mus išmušti iš vėžių. Labai svarbu suprasti, kad emocijų slopinimas sukelia dar stipresnes emocijas. Pagalvokite, jei jums susinervinus kas nors pasakys „nusiramink“, greičiausiai tik dar labiau susinervinsite. Taigi, emocijų užgniaužimas neveikia arba veikia atvirkščiai. Geras algoritmas yra toks:

- aš pripažįstu, kad jaučiu emocijas dėl to, ką išgirdau ar sužinojau;
- aš leidžiu sau jausti jas kažkiek laiko, nes reikia jas išgyventi, palauksiu tiek, kiek man reikia;
- kai emocijos nuslopsta, aš galiu į situaciją pažiūrėti kitaip, tą ir padarysiu.

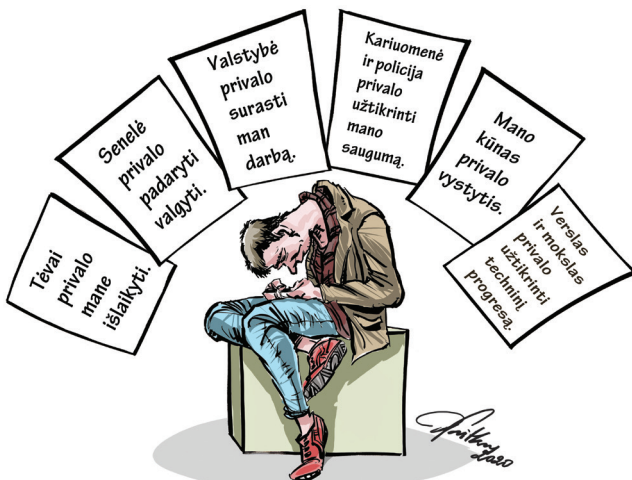
Priklausomai nuo emocijų stiprumo joms nuslopinti prireikia nuo kelių minučių iki kelių dienų. Tačiau vėliau pastebėsite, kad informacijos vertinimas pasikeitė:

- jei kažkas nepasisekė, tai dar nereiškia, kad esi niekam tikęs. Iš klaidų visada galima pasimokyti;
- jei nepasisekė su draugais, tai dar nereiškia, kad neturėsi draugų. Jei vienu netekai, visada gali rasti kitų, gal net geresnių;
- jei dabar prastai, tai dar nereiškia, kad ir ateityje taip bus. Jei dabar blogai – vadinasi, ateityje bus geriau;
- valdžia dažnai imasi netinkamų veiksmų, tačiau istorinė praktika rodo, kad smurtu sunaikinus vieną valdžią, dažniausiai išrenkama daug blogesnė;
- kad ir koks blogas atrodytų politikas, vargu ar jis norės sunaikinti valstybę, kurią pats valdo. Ar tikrai jo padaryti veiksmai yra tokie katastrofiški, kaip dar visai neseniai galvojai?
- Kremliaus sugalvotas ir paskleistas melas apie įvykį gali atrodyti toks baisus, kad tuo melu gali ir patikėti, tiesa?
- kitas Kremliaus sugalvotas melas taip pat gali stipriai paveikti emociškai. Ar tai nereiškia, kad bandoma manipuliuoti?

Mąstymo klaida Nr. 10 –

PRIVALĖJIMAI

Privalėjimų klaida pasižymi tuo, kad būna paremta gerokai sudėtingesniais prisigalvojimais nei kitos mąstymo klaidos. Dėl to ji neretai atrodo kaip gana racionalus, protingas kalbėjimas. Šios klaidos esmė: sugalvojama, kaip kažkas turėtų būti, tariama, jog yra privaloma, kad taip būtų, o tada jau pasipiktinama, kad šitaip nėra. Privalėjimuose reikalavimai būna neįgyvendinami, pertekliniai ar neadekvatūs. Privalėjimų klaidą labai svarbu skirti nuo realių problemų analizavimo. Privalėjimams nebūdinga logika, sąlygų ir galimybių ryšių nagrinėjimas ar kiti panašūs dalykai. Reikalavimai, kurie išsakomi privalėjimuose, būna dideli, gana abstraktūs ir pakankamai stipriai atsieti nuo realybės.

Klaidos pavyzdžiai

- „Valdžia privalo pasirūpinti, kad visi žmonės turėtų darbą, o jei to nepadaro – tai tokia valdžia nereikalinga!“;
- „Kiekvienas restoranas privalo turėti staltieses ir padorius stalo įrankius, nes kitaip tai ne restoranai!“;
- „Darbdavys privalo man mokėti didesnę atlyginimą, nes šitas yra per mažas!“;
- „Mano žmona privalo suprasti, kad aš po darbo namo grįžtu nusiviręs, kodėl aš turiu jai tai aiškinti?“;
- „Lietuvos valdžia privalo suprasti, kad, tik nusileidusi Rusijai, ji dujas galės įsigyti už gerą kainą“;
- „NATO privalo suprasti, kad, ateidama į Lietuvą, ji įsiveržė į Rusijos įtakos sferą!“;
- „Ligoninėje privalo nedelsdami priimti visus pacientus, net jei tik pirštas įpjautas!“;
- „Tu privalai man padaryti darbą už dyką, nes mes draugai, o jei nesutiksi – tai aš kitur nusipirksiu!“;
- „Kainos už vieną ar kitą dalyką turi būti mažesnės, nes negaliu įpirkti!“;

Šios klaidos esmė: visada sugalvojama kažkas, kas patogu galvotojui, ir paskui to dalyko reikalaujama taip, lyg jis būtų privalomas. Reikalautojas jaučiasi taip, lyg privalėjimo nevykdę žmonės jį būtų užpuolę ar kažkaip nuskriaudę. Tokia klaida dažna sudėtingesniuose, menamai analitiniuose propagandos tekstuose. Juose būna pateikiamas pasakojimas, kaip esą kažkas turėtų būti, o tada pateikiami (arba leidžiama sugalvoti pačiam skaitytojui) pasipiktinimai, kad esą čia kažkas ne taip, kaip nupasakota.

Klaidos taisymas

Taisant šią klaidą, į situaciją būtina pažvelgti realiai:

- valdžia neprivalo rūpintis, kad visi turėtų darbą. Patys žmonės tuo gali pasirūpinti, net geriau, kai jie patys tuo pasirūpina;
- restoranų būna labai įvairių, ir jei ši maitinimo įstaiga nenori, tai gali neturėti nei staltiesių, nei stalo įrankių. Kaip turi atrodyti restoranai ir kokia tvarka jame turi būti, nusprendžia jo savininkas.
- darbdavys moka atlyginimą, kokį nori ir gali mokėti. Jei nenori ar negali mokėti daugiau, tai ir nemoka. Jei nepavyksta susitarti su darbdaviu, galite paieškoti kito darbo. Jei kito darbo nerandate, tai gal visgi darbdavys moka tinkamą atlyginimą;
- joks žmogus nemoka skaityti minčių (nebet darytų minčių skaitymo klaidą). Jei žmonai nepasakysi ar kaip nors kitaip neduosi suprasti, jog esi pavargęs, tai ji to ir nežinos;
- Lietuvos valdžia neprivalo suprasti Rusijos norų. Dujų kainas sumažina alternatyvūs tiekimo kanalai, pvz., tokie, kokie buvo gauti, kai Lietuva įsigijo dujų terminalą;
- NATO neprivalo suprasti Rusijos kludiesių apie jos įtakų zonas. Įtakų zonomis paprastai vadinama kitų valstybių okupacija ar panašūs veiksmai. Tai reiškia tik vieną dalyką – Rusija siekia dar daugiau galios ir dėl to meluoja apie kažkokius kažkieno privalėjimus;
- ligoninėje niekas neprivalo akimirksniu priimti visų pacientų, ypač atvykusių su problemomis, kurias galima išspręsti poliklinikoje;
- kažkas iš draugų gal ir gali tau pagelbėti už dyką, bet tikrai neprivalo, juoba, kad tas paslaugas galima nusipirkti kitur;
- kainos būna tokios, kokias moka pirkėjai, ir niekas negali pardavėjo versti kažką parduoti pigiau, nei jis nori.

Mąstymo klaida Nr. 11–

ETIKETĖS

Šios klaidos esmė: žmogui, įmonei, reiškiniui ar dar kažkam užkabinama neigiama etiketė, su kuria viskas ir siejama. Kartais dėl užkabintos neigiamos etiketės netgi geras dalykas ima atrodyti blogai. Etikečių kabinimas yra viena kvailiausių klaidų. Ji dažniau daroma tada, kai žmogus yra stipriai paveiktas emociškai. Jei žmogus ją daro nuolat, galima spėti, kad jis turi gilesnių mąstymo problemų.

Klaidos pavyzdžiai

- „Tas [rašykite bet kokio politiko žeminančią pravardę] padarė tą ir aną“;
- „Ta mokytoja yra *durnė*, idiotė, ji pati nesupranta ką šneka“;
- „Politikai yra vagys, visi jie tiesiog vagys“;
- „Ši ar kita tauta yra [koks nors žeminantis epitetas]“;
- „Tos ir anos markės mašinos yra *šūdas*“;
- „Aš esu *debilas*“;
- „5G ryšys – mirties spinduliai“;
- „Vakcinos – nuodai“;
- „Visi vyrai kiaulės“;
- „Visos moterys yra kalės“.

Šios klaidos esmė: specialiai parinktais žodžiais užgožiama diskusija, tam tikriems dalykams priskiriami neigiami epitetai.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, svarbu suprasti, kaip etiketė iškreipia suvokimą:

- galbūt politikas padarė naudingą dalyką, bet iš anksto užkabinta etiketė sako, kad tas dalykas yra blogas;
- mokytojų būna visokių, bet jei mokiniai mokytoją vadina *durniumi*, vadinasi, jie patys jo nė nesiklauso ir net negali suprasti, ką jis sako;

- tarp politikų būna vagių, bet kai etiketę naudoji apibendrinimui, tai vėliu ir pačiam nebėra iš ko rinktis, nes visi politikai atrodo vagys;
- kitų tautybių žmonių žeminimas yra ne tik diskriminacinis, bet ir neprotingas elgesys;
- jei iš anksto prancūziškas mašinas vadini *šūdu*, reiškia, kad jų nė neišbandysi ir nesužinosi, kuo jos geros;
- jei save vadinsi visokiais žeminančiais žodžiais, tai tik pabloginsi savo savijautą;
- jei kokią nors technologiją pavadini neigiamą atspalvį turinčiais žodžiais, žinoma, kad taip galima ką nors išgąsdinti;
- žmonės ir taip bijo adatų, o čia dar ir skiepus nuodais kažkas pavadina;
- vargu ar įmanoma užmegzti gerus santykius su vyrais, jei iš anksto galvoji, kad jie yra kiaulės;
- vargu ar įmanoma sutarti su moterimis, jei jas laikai kalėmis.

Mąstymo klaida Nr. 12 –

PERSONALIZAVIMAS

Ši klaida išskirtinė tuo, kad konkrečiam žmogui priskiriamas visas blogis. Ją panaudojus, visos kitos mąstymo klaidos nukreipiamos į konkretų asmenį ar asmenų grupę. Personalizavimo klaidos esmė: tam tikros blogybės yra priskiriamos vienam žmogui (neretai ir sau pačiam), nors jokių įrodymų dėl jo kaltės nėra.

Klaidos pavyzdžiai

- „Aš kaltas dėl visko, kas blogai mūsų šeiminiuose santykiuose“;
- „Aš kaltas dėl visų nesėkmių, kurios ištiko mano draugus“;
- „Tėvai kalti dėl visų mano gyvenimo nelaimių“;
- „Tu kaltas dėl sugadinto mano gyvenimo“;
- „Landsbergis kaltas dėl sugriautos Lietuvos“;
- „Prezidentė kalta dėl pablogėjusių santykių su Rusija“;
- „Grybauskaitė kalta, kad vaikus iš žmonių atima“;
- „Žydai kalti, kad kažkas blogo vyksta“.

Šios klaidos esmė: ką nors imama kaltinti dėl dalyko, su kuriuo tas žmogus gali būti net nesusijęs, o jei ir susijęs, tai jis yra tik vienas iš daugelio dalyvių.

Jei žmogus personalizuoja problemas, jis pasijunta kaltas dėl visko, kas blogo vyksta jam ir jo aplinkoje. Sunkios personalizacijos atveju galime kalbėti ir apie depresiją.

Personalizavimas dažnai būna propagandinėse kampanijose, kurios skirtos konkreitiems asmenims kompromituoti. Kartais galima pastebėti, kad apie paskirus asmenis parašoma dešimtys straipsnių, kuriuose jie kaltinami dėl daugelio dalykų.

Klaidos taisymas

Taisant klaidą, svarbu ieškoti konkretaus ir objektyvaus ryšio tarp žmogaus ir kaltinimų:

- Jei esi toks netikęs, tai kaip sukūrei šeimą? Juk nebūtum to padaręs, jei esi toks blogas, kaip teigi.
- Kaip gali būti kaltas dėl visų savo draugų nesėkmių? Gal tu valdai jų gyvenimus?
- Tėvai kartais būna ne itin geras pavyzdys savo vaikams, bet vaikai nėra nemažstantys robotai, kurie negalėtų patys rinktis, ką galvoti ir ką daryti.
- Vargu ar įprastomis sąlygomis kažkas gali sugadinti visą kito asmens gyvenimą.
- Net jei ir pamatytumėme sugriautą Lietuvą (čia slypi kita mąstymo klaida), įdomu, kaip vienas asmuo ją visą ėmė ir sugriovė?
- Vargu ar Prezidentė yra kalta dėl Rusijos vykdytos agresijos prieš Lietuvą (prisiminkite pieno ir pervežimų karus su Lietuva ir Rusijos grasinimus bei kitų valstybių užpuolimus).
- Neaišku, kas sugalvojo, jog Prezidentė kalta dėl to, kad iš tėvų atimami vaikai.
- Žydų kaltinimas dėl tam tikrų dalykų taip pat yra puikus personalizavimo pavyzdys.

Bendrai daug apimanti klaida – melas

Patyrę propagandos skleidėjai žino kelias sėkmingo melo taisykles, kuriomis visada naudojasi. Jei norite pasipriešinti melui, jūs taip pat turite jas žinoti. Melas visada labiau įtikina, jei:

- didesnė turinio dalis yra tiesa;
- jį kartoja daug žmonių;
- jis kartojamas seniai ir dažnai.

Geriausias būdas kovoti su melu – įvardyti, kad tai yra melas. Daugelis propagandistų tikisi, kad niekas neišdrįs melo pavadinti melu. Kai melas įvardijamas, žmonės ima juo abejoti. Ir jei tai melas, visada galima pateikti tikrus faktus.

Dažnai melas skleidžiamas lėtai, bet plačiai. Kai melą kartoja labai daug žmonių, kiti, nežinantys situacijos, galvoja, kad gal geriau neprieštarauti, nes esą visi juk sako tą patį. Propagandos skleidėjai dažnai tyčia sudaro apgaulingą įspūdį, kad visi pritaria melagingam teiginiui. Toks įspūdis gali būti sukuriamas tikslingai platinant labai daug užsakytų straipsnių, taip pat tyčia į diskusijas atvedant daug papirktų dalyvių. Itin dažnai tokie žmonės dalyvauja diskusijose, kurios transliuojamos internetu, nes tada sunku patikrinti žmogaus tapatybę. Taigi, jei susidursite su didele žmonių grupe, kurie visi kartą jums sakys, kad jūs neteisus, neskubėkite tais žmonėmis patikėti.

Analogiškai suklaidinti gali ir melo senumas – jei melas kartojamas seniai, atrodo, kad visi lyg ir susitaikė su juo. Tačiau išties daugelis propagandinių teiginių būna tyčia sukuriami ir skleidžiami ilgą laiką antraeiluose ir trečiaeiluose propagandos portaluose. Taip daroma tyčia, nes siekiama, kad ilgą laiką melas nebūtų paneigtas ir taip sukurtų klaidinantį įspūdį, esą visi su tuo sutinka. Daugelis žmonių dėl to suklysta, nes galvoja, kad jei teiginys per ilgą laiką nebuvo paneigtas, tai reiškia, kad jis teisingas.

Melas gali būti ir pakankamai subtilus, kaip mąstymo klaidos, kurios gali būti labai apgaulingos ir įtikinančios. Melas taip pat gali būti drastiškai grubus, šokiruojantis – toks stiprus, kad žmonės juo gali patikėti remdamiesi savo giluminėmis moralinėmis nuostatomis ir tikėjimu, kad joks žmogus negali taip drastiškai meluoti.

Neužmirškite, kad melas gali labai sustiprinti bet kurią mąstymo klaidą, taip pat sukelti stiprias emocijas, kurios trukdo atpažinti melą.

Žmonių pažeidžiamumas

Itin pažeidžiami yra tie, kurie galvoja, kad:

- jų gyvenimas žlugęs ir jie yra atstumti;
- pasaulis ir aplinkiniai jiems linki blogo;
- ateityje jiems nutiks kažkas negero.

Propaganda visada stengiasi įtikinti, kad žmogus yra bejėgis, kad jis nieko negali pakeisti, o aplink jį vien blogis, kad ateityje bus tik blogiau.

Jei atkreipsite dėmesį į stipriai propagandos paveiktą, atvirai prokreimiškai nusistačiusį žmogų, pastebėsite visas tris anksčiau aptartas nuostatas. Toks žmogus:

- jaučiasi atstumtas, vienišas, nereikalingas, pvz., nereikalingas Lietuvoje ar apskritai artimųjų neturintis emigrantas;
- Lietuvą, jos piliečius, NATO, Europos Sąjungą, valdžią ir daugelį kitų dalykų laiko blogiu;
- gerus dalykus linkęs nuvertinti ir dažniausiai sako, kad nieko iš to nesigaus arba bus tik dar blogiau, kad ateityje niekas nepagerės.

Propaganda visada stengiasi nelaimingiems žmonėms pateikti daug įrodymų, kad viskas yra labai blogai. Tokiu būdu siekiama, kad žmonės emociškai jaustųsi blogai. Kartais žmonių nuostatos gali tapti spąstais arba išsipildančiomis pranašystėmis:

- jei žmogus jaučiasi bevertis, jis nesirūpina savimi ir dėl to jaučiasi dar prasčiau;
- jei žmogus galvoja, kad aplinkiniai yra blogi, jis atsiriboja nuo kitų ir prireikus nesulaukia paramos;
- jei žmogus galvoja, kad ateityje bus tik blogiau, jis nedaro nieko, kad ją pagerintų.

Toks požiūris gali sukelti depresiją ir negatyvizmą. **Propaganda to ir siekia: viską neigiamai vertinantys žmonės nesiruošia ginti savo valstybės, nes nemato prasmės, kodėl turėtų tai daryti.**

Apsauga nuo pažeidžiamumo

Siekiant apsaugoti kitą asmenį nuo propagandos, reikia:

- įtikinti žmogų (pateikti įrodymų ir faktų), kad jis gali spręsti savo likimą, kad jis yra stiprus ir pilnavertis, o jo balsas diskusijose ir rinkimuose daro įtaką Lietuvos politikai;
- parodyti, kad pasaulis ir žmonės yra geri, aplink vyksta daug gerų dalykų (pvz.: ir Lietuva yra sėkminga, ir NATO mus gina, ir Europos Sąjunga davė daug gero, ir pan.);
- padėti suprasti, kad ateitis žada daug gero, kad viskas ištis gerėja ir gerės. Netgi jei dabar kažkas sunku, mes viską galime pakeisti.

Įgudę tai daryti patys, mes galime išmokyti ir kitus suprasti bei atpažinti įvairias mąstymo klaidas. To išmokę, žmonės taps kovotojais su propaganda.

Kuo mažiau propagandos ir melo, kuo dažniau apie pasaulį galvojame teigiamai, tuo geresnės galimybės mums atsiveria, tuo laimingesni tampame.

Mes galime viską pakeisti, aplink daug puikių žmonių ir ateitis bus sėkminga.

TRUMPA MĄSTYMO KLAIDŲ SANTRAUKA

Mąstymo klaida Nr. 1 – viskas arba nieko

- Jei bent kažkas buvo netobula, vadinasi, viskas nepavyko.

Mąstymo klaida Nr. 2 – perteklinis apibendrinimas

- Remiantis vienu blogu įvykiu, padaromas visa apimantis apibendrinimas, kad viskas yra blogai.

Mąstymo klaida Nr. 3 – minčių filtras (mentalinis filtras)

- Geri dalykai negirdimi ir nematomi, elgiamasi taip, lyg jų nebūtų.

Mąstymo klaida Nr. 4 – pozityvo diskvalifikavimas

- Bet kokie geri dalykai nuvertinami aiškinant, kad jie nieko nereiškia.

Mąstymo klaida Nr. 5 – minčių skaitymas

- Žmogus mano žinąs, ką galvoja, nori ir gali pasakyti kitas žmogus.

Mąstymo klaida Nr. 6 – ateities pranašavimas

- Žmogus mano žinąs, kas įvyks ateityje, nors išties neturi jokių duomenų ar įrankių, leidžiančių taip prognozuoti.

Mąstymo klaida Nr. 7 – magnifikavimas, arba išdidinimas

- Visai nesvarbus ar sąlyginai mažos svarbos dalykas ar įvykis taip padidinamas, kad ima atrodyti lyg katastrofa.

Mąstymo klaida Nr. 8 – minimizavimas, arba sumažinimas

- Reikšmingas, svarbus dalykas ar įvykis sumažinamas tiek, kad ima atrodyti visai nesvarbus.

Mąstymo klaida Nr. 9 – emocinis vertinimas

- Įvairūs dalykai pasakojami ir vertinami remiantis ne logika, o emocijomis, jausmais.

Mąstymo klaida Nr. 10 – privalėjimai

- Aiškinama, kad esą kažkas turėtų būti vienaip ar kitaip, nors taip gal visai ir neturėtų būti.

Mąstymo klaida Nr. 11 – etiketės

- Įvairūs dalykai, įvykiai ar žmonės vadinami neigiamais epitetais ar pravardėmis, kurie užslepia ir iškreipia esmę.

Mąstymo klaida Nr. 12 – personalizavimas

- Aiškinama, kad konkretus žmogus yra kaltas dėl dalykų, dėl kurių jis visai nekaltas.

Ričardas Savukynas
Kaip nugalėti propagandą.
Trumpa mąstymo klaidų apžvalga

Antrasis leidimas

Parengta pagal
„Kaip nugalėti propagandą.
Mąstymo sąstai arba mąstymo klaidų
naudojimas propagandoje“,
Ričardas Savukynas, 2020 m.

Iliustracijų autorius Ramūnas Vaitkus,
info@mrcaricature.lt
Rengė Tomas Čeponis, Lietuvos kariuomenės
Strateginės komunikacijos departamentas,
tomas.ceponis@mil.lt
Redagavo Reda Šauklė

2023 09 22. Tiražas 875 egz. Užs. Nr. GL-115
Išleido Lietuvos kariuomenės Strateginės
komunikacijos departamentas,
Šv. Ignoto g. 8, LT-01144 Vilnius

Maketavo Krašto apsaugos ministerijos bendrųjų
reikalų departamento Vaizdinės informacijos
skyrius, Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės
Karo kartografijos centras, Muitinės g. 4,
Domeikava, Kauno r.

ISBN 978-609-412-200-2

www.kam.lt

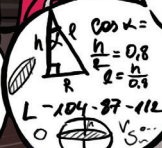
$$1+1 \times 2=?$$

Nežinau.
Aš beviltišķas,
kaip ir visas mano
gyvenimas.

Koks
skirtumas?
Niekam ta
matematika
nereikalinga.

Aš
žinau, ji nori
pasityčioti
iš mūsu.

Prizo
vis tiek
nebus,
niekas
neatsakys.

0
ji visai
grazi.

Artūrs 2020

